

УДК 332.14:338.436

Олександр Яценко

Oleksandr Yatsenko

КАТЕГОРІЇ СТІЙКОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В СИСТЕМІ МІЖГАЛУЗЕВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМИ АГРОСИСТЕМАМИ**CATEGORIES OF STABILITY AND COMPETITIVENESS IN THE SYSTEM OF INTERSECTORAL MANAGEMENT BY REGIONAL AGROSYSTEMS**

У статті розроблено класифікацію конкурентних переваг регіональних агропродовольчих систем за ознаками складності економічних та управлінських проблем. Пропонуються нові підходи до кількісного багатокритеріального оцінювання рівнів конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем, а також сільських територіальних і муніципальних утворень. Оцінювання конкурентоспроможності регіону проводиться з метою підвищення конкурентного потенціалу регіонального агропромислового комплексу і в цілому сільських регіонів. У дослідженні розроблено відповідні моніторингові системи регіонального аналізу та управління регіональними агропродовольчими системами, їх конкурентоспроможністю.

Ключові слова: *стійкість, конкурентоспроможність, управління, регіон, регіональні агросистеми.*

В статье разработана классификация конкурентных преимуществ региональных агропродовольственных систем по признакам сложности экономических и управленческих проблем. Предлагаются новые подходы к количественному многокритериальному оцениванию уровней конкурентоспособности региональных агропродовольственных систем, а также сельских территориальных и муниципальных образований. Оценивание конкурентоспособности региона проводится с целью повышения конкурентного потенциала регионального агропромышленного комплекса и в целом сельских регионов. В исследовании разработаны соответствующие мониторинговые системы регионального анализа и управления региональными агропродовольственными системами, их конкурентоспособностью.

Ключевые слова: *устойчивость, конкурентоспособность, управление, регион, региональные агросистемы.*

In the article the classification of competitive advantages of regional agro-food systems on the grounds of economic and managerial problems is developed. New approaches to quantitative multi-criterion evaluation of levels of competitiveness of regional agro-food systems and rural territorial and municipal units are offered. The evaluation of the competitiveness of a region is carried out to enhance competitive capacity of regional agro-industrial complex and, in general, rural regions. In the study adequate monitoring systems of regional analysis and management by regional agro-food systems and their competitiveness are developed.

Keywords: *sustainability, competitiveness, management, region, regional agricultural systems.*

Постановка проблеми. Ефективна реалізація аграрно-продовольчої реформи в Україні неможлива без докорінної зміни основ механізму регулювання регіонального розвитку та міжрегіональних взаємодій в аграрно-продовольчому секторі економіки. Для України проблема регіоналізації агропродовольчих систем постає найбільш гостро і вирішальною мірою визначить специфіку аграрних і соціально-економічних перетворень на селі.

У цих процесах можна виділити дві взаємопов'язані сторони: по-перше, це посилення економічної самостійності областей, перенесення центру ваги у вирішенні аграрно-продовольчих, соціальних та екологічних проблем на регіональний рівень, розвиток самоврядування, звідси – специфіка конкретних регіонів, особливості перехідного періоду до змішаної економіки та формування ринкових відносин у конкретних регіонах. По-друге, це необхідність посилення загальнодержавної аграрно-продовольчої політики, яка регулює процеси розвитку регіональних агропродовольчих систем та їх міжрегіональних взаємодій.

Регіональні агропродовольчі системи України перебувають на різних рівнях готовності до змішаної економіки та ринкових відносин, звідси – нерівномірність успіхів у реалізації аграрної рефор-

ми в усіх агропродовольчих системах. Тому при здійсненні нової аграрно-продовольчої політики необхідно реалізувати регіональний диференційований підхід на основі соціально-економічних методів управління (регіональна диференціація бюджетної політики, пільги, податки, ціни тощо).

Всі ці процеси повинні стати предметом державного регулювання, яке має випереджати науковий моніторинг і відповідну систему наукових досліджень.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Теоретико-методичні питання стійкості, конкурентоспроможності та економічної безпеки містяться в наукових роботах В. Артеменка, І. Балабанова, М. Белендири, І. Бінька, А. Буряка, В. Видяпина, Б. Гриніва, С. Глазьєва, Н. Дребота, В. Забродського, Н. Кизима, О. Кондратьєва, М. Кульчицького, В. Олійника, Г. Пастернак-Таранушенка, М. Степанова, С. Терещенка, М. Федотової, В. Шлемка та інших вчених. Разом з тим у них неповною мірою вивчені, досліджені та узагальнені категорії стійкості та конкурентоспроможності регіональних агросистем і напрями її забезпечення.

Концепція міжгалузєвого управління агропродовольчою системою повинна охопити комплекс проблем і питань, пов'язаних з розробкою теоретичних основ і з науковим та проектним супроводом реалізації регіональної аграрно-продовольчої реформи України з урахуванням її розвитку в єдиному економічному просторі в умовах становлення ринкових відносин. Реалізація цієї концепції вимагає консолідації всіх науково-дослідних та проектно-конструкторських інститутів регіону і координації досліджень за його межами.

Аналіз ситуації в агропродовольчій сфері дає можливість виділити, як мінімум, три головні проблемні завдання, на яких має бути зосереджена основна увага при реалізації агропродовольчої реформи. Перше з них перебуває в сфері революційних змін у науково-технічному прогресі інноваційної галузі та в управлінні безпосередньо виробничою діяльністю і включає в себе: земельну реформу, інтегративне міжгалузєве управління, індикативне планування, систему ціноутворення (включаючи ринковий механізм, стандартизацію, сертифікацію, інвестиційну діяльність і т. д.). Друге завдання – у сфері структурних змін і розподільних відносин – тісно пов'язане з першим. Третє – у сфері кардинального поліпшення соціальної та екологічної сфери села.

У зв'язку з цим **метою** фундаментальних досліджень у галузі міжгалузєвого управління потенціалом сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів має стати формування теорії розвитку регіональних агропродовольчих систем, що включає дослідження регіональних відтворювальних процесів та міжрегіональних економічних взаємодій в аграрно-продовольчій сфері в умовах переходу на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку. Особливу увагу при цьому слід приділяти проблемам регіональної аграрно-продовольчої політики та економічної самостійності регіональних агропродовольчих систем, новим принципам функціонування їх економічного механізму.

Автор вважає, що найбільш пріоритетними напрямками таких досліджень є:

– розробка теоретичних основ і пропозицій щодо формування нового господарського механізму розвитку регіональних агропродовольчих систем і міжрегіональних аграрних відносин в умовах посилення економічної самостійності регіонів та необхідності розвитку ринкових відносин;

– економічна діагностика міжрегіональних суперечностей, що виникають, та вироблення рекомендацій щодо їх нейтралізації, пошук сфери можливих компромісів;

– аналіз і прогноз розвитку найважливіших «проблемних агропродовольчих систем», тобто таких агропродовольчих систем, які вимагають або великих інвестицій для вирішення локалізованих у них проблем (екологічних, демографічних, соціальних тощо), що не можуть бути реалізовані за рахунок джерел самофінансування регіону чи за рахунок місцевих бюджетів, або вирішують проблему української чи навіть світової значимості.

Виклад основного матеріалу. Центральне місце в дослідженні має зайняти вивчення інноваційної діяльності агропродовольчих формувань, що супроводжується процесами координації та аграрно-промислової інтеграції, формування підприємств міжгалузєвого інноваційного, корпоративного типу як суб'єктів ринкових відносин. Ці процеси повинні бути пов'язані з активною розробкою і застосуванням відповідних законодавчих і нормативних актів, що формують податкову і кредитно-фінансову інфраструктуру ринку, визначають форми преференцій, що запобігають монополії виробників, та створюють умови для формування і підтримки стійких економічних зв'язків. Необхідною умовою переходу до сталого розвитку і конкурентоспроможності є формування таких регіональних (міжрегіональних) структур, як агропромислові корпорації, холдинги, консультативні фірми. Найважливішим питанням є регіональний виконавчий механізм, за допомогою якого регіональні органи

управління агропродовольчою сферою зможуть сприяти прояву позитивних і нейтралізації негативних властивостей ринкової економіки.

Не менш важливим є й інформаційний аспект переходу агропродовольчого сектора до ринку (формування адекватних новим умовам інформаційних комунікацій, створення необхідних баз даних, інформаційний менеджмент та маркетинг).

Перехід агропродовольчих систем до ринку пов'язаний зі зміною пропорцій відтворення з переходом до чотирьох основних напрямів поліпшення якості економічного зростання агропродовольчого сектора економіки: соціально-результативного, ресурсозберігаючого, наукомісткого, екологозахисного.

Саме в цих напрямках мають розвиватися регіональні агропродовольчі системи в перспективі. У цьому зв'язку економічна стратегія розвитку регіональних агропродовольчих систем України в ринковій економіці повинна визначатися завданнями вдосконалення агропромислового виробництва і бути спрямованою на все більш повну реалізацію його потенційних можливостей на основі проведення структурної, науково-технічної та організаційної перебудови, що забезпечує перехід на шлях переважно інтенсивного інноваційного розвитку.

Особливість цього процесу при переході до інноваційної економіки полягає в тому, що найбільш значні резерви підвищення ефективності потенціалу регіональних агропродовольчих систем закладено в діючому сільськогосподарському та агропромисловому виробництві, а вирішальним засобом інтенсифікації в сучасних умовах є нарощування сталого розвитку та конкурентоспроможного потенціалу.

Основними напрямками вирішення цього завдання є посилення збалансованості у розвитку різних ланок регіональних агропродовольчих систем, орієнтація їх на споживача, підвищення здатності гнучко реагувати на зміни потреб народного господарства і населення. Розгортання процесу інтенсифікації на етапі переходу до інноваційної економіки повинне здійснюватися одночасно з залученням в економічний обіг додаткових матеріальних та інвестиційних ресурсів для підвищення рівня пропорційності і забезпечення більш повного використання вже створеного потенціалу стійкості та конкурентоспроможності агросистем регіонів.

Подальше поглиблення процесу інтенсифікації в регіональних агросистемах вимагає корінного технологічного перетворення їх виробничого процесу на основі новітніх досягнень науки, техніки і організації праці. Науково-технічний прогрес регіональних агросистем в цей період необхідно орієнтувати, передусім, на подолання обмежень економічного зростання, зокрема, трудових, паливно-енергетичних, сировинних ресурсів і матеріалів, а також екологічних та соціальних факторів. Надалі в міру підвищення ступеня технічної і технологічної досконалості агросистем внесок у збільшення сукупної ефективності використання ресурсного потенціалу повинен бути забезпечений поряд зі зростанням продуктивності та якості праці і зниженням матеріаломісткості, енергоємності, а також шляхом підвищення фондівіддачі та наукомісткості продукції.

Дослідження теоретичних проблем розвитку агропродовольчих систем та агропромислового комплексу, їх дефініцій та генезису має ґрунтуватися, на нашу думку, на розумінні їх як відносно автономних систем зі своїми специфічними цілями і структурою. Для агропромислового комплексу як системи найбільш характерною ознакою є розвиток інтеграційних міжгалузевих зв'язків і залежностей, кінцевою метою яких є задоволення потреб населення в продуктах харчування та інших предметах споживання із сільськогосподарської сировини. Концептуальною основою розвитку регіональних агросистем у широкому сенсі є максимальне наближення сільського господарства до використання біологічних (екологічних) систем землеробства, наполегливий перехід сільськогосподарського виробництва на біосферно-біогеоценотичну основу. У той же час агросистема і агропромисловий комплекс – перехресно системи, кожна з яких утворює певний структурно-функціональний зріз більш складної системи суспільного виробництва. Розмежування цих понять необхідне для того, щоб підкреслити унікальність агросистем, обумовлену високою детермінованістю біосоціальних процесів, кінцевою метою яких є поліпшення відносин між людиною і природою, для дослідження регіональних особливостей іманентно притаманних їм властивостей.

В умовах переходу до інноваційної економіки буде змінюватися економічна структура агропродовольчої системи (АПС). Залежно від відносного значення питомих ваг чистої продукції, що створюється сільським господарством (СГ) або харчовою промисловістю (ХП) у загальному обсязі продукції продовольчого призначення, можуть бути виділені три типи продовольчої економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Агропродовольча економічна система і рівні її розвитку*

СГ, %	ХП, %	Типи агропродовольчої економіки
80	0	Сільськогосподарська (аграрна) продовольча економіка
65	35	Продовольча економіка «проміжного» типу
50	50	Агропромислова продовольча економіка

*Розраховано автором.

В інноваційних процесах та конкурентоспроможності агросистем сільських регіонів слід розрізняти:

- макроекономічний підхід;
- мікроекономічний підхід;
- загальну модель агропродовольчої економіки.

Макроекономічний підхід передбачає «відокремлення» (локалізацію) агропродовольчої системи всередині регіональної економіки, характеристики структури цієї системи, її внутрішніх і зовнішніх зв'язків і відносин, механізмів управління та регулювання відповідно функцій, що виконується агропродовольчою системою в регіоні.

Мікроекономічний підхід передбачає аналіз агропродовольчої системи на рівні підприємств, що отримують доходи переважно з агропродовольчої діяльності. Мікроекономічна структура агропродовольчої системи може бути охарактеризована відповідними коефіцієнтами концентрації, диверсифікації, інтернаціоналізації, капіталізації та ін.

Агропродовольчі формування можуть бути згруповані в кілька соціально-економічних груп (секторів), таких як: державний сектор, кооперативний сектор, сектор малого бізнесу (фермерства), капіталістичний сектор. При дослідженні сучасних проблем стійкості та конкурентоспроможності розвитку сільських регіонів дуже важливо розглядати їх у тісному зв'язку з проблемами безпеки економічної діяльності, економічного простору на всіх рівнях: нанорівні (рівні особистості); мікрорівні (рівні фірми, ФПГ, АПО і т. д.); мезорівні (рівні регіону); макрорівні (рівні національно-державної виробничої системи).

Так, на думку С. Ю. Глазьева, «безпека економічна – стан економіки і продуктивних сил суспільства з точки зору можливостей самостійного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни, підтримання необхідного рівня національної безпеки держави, а також належного рівня конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальної концентрації» [1].

С. А. Афонцев вважає, що економічну безпеку слід розглядати як «стійкість економічної системи» «до ендогенних і екзогенних шоків економічного або політичного походження, яка виявляється в її здатності нейтралізувати потенційні джерела негативних шоків і мінімізувати збиток, пов'язаний з шоками, що реально відбулися» [2].

Економічна безпека держави є не лише однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, але й базовою, вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів. Власне тому, наукові дослідження цього напрямку є актуальними та своєчасними під час пошуку пріоритетів державної економічної політики. Поняття «економічна безпека» вперше було застосовано в 1994 р. Г. Пастернак-Таранушенком [3, с. 23]. Вітчизняний дослідник О. Белов визначає економічну безпеку як «стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, суспільства, держави» [3].

М. Пендюра зазначає, що економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [4, с. 13].

Українські дослідники І. Білько і В. Шлемко доводять, що «економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [5, с. 8].

Г. Пастернак-Таранушенко дещо розширює дефініцію економічної безпеки, зазначаючи, що «економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [6, с. 29].

І. Мішина доводить, що економічна безпека – це основа життєдіяльності суспільства, його соціально-політичної та національно-етнічної стійкості [7, с. 3]; а економічну безпеку визначено як економічні відносини, горизонтальні і вертикальні, між державою, регіонами, підприємствами й окремими індивідами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективно задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [8, с. 89–96].

Ще один представник когорти вітчизняних економістів О. Власюк для визначення економічної безпеки використав науковий підхід, зазначивши, що економічна безпека має розглядатися як складна поліструктурна наука, яка, за аналогією з безпекою екологічних, біологічних, технічних систем тощо, є наукою про безпеку (точніше – «життєздатність») соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство) [9, с. 45].

Міністерство економіки України своїм наказом «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» визначило економічну безпеку як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [10].

На думку В. Видяпина і М. Степанова, наукова концепція стійкості та сталого розвитку економіки регіонів, а також міст і адміністративних районів повинна включати «теоретичне уявлення про стійкість як універсальну властивість соціально-економічних систем, що полягає в їх здатності виконувати свої функції в умовах негативного впливу – в певних межах за силою і часом – зовнішніх і внутрішніх факторів, а також активно адаптуватися до позитивних змін». Автори далі абсолютно справедливо виділяють сталий розвиток економіки як специфічного об'єкта управління в ринковій моделі господарювання, а також критерії та індикатори сталого розвитку, обґрунтовані цілі та завдання управління для регіонів різних таксономії і типів розвитку. Всебічне обґрунтування концепції стійкості та сталого розвитку економіки регіону, на думку цих авторів, дозволяє розкрити зміст цієї якості (економічний, соціальний, інституційний та ін.), а також його потенціал (потенціал стійкості економіки регіону), алгоритм найкращого використання тощо [11].

Ряд авторів розглядають проблему стійкості сільського господарства як «шлях розвитку, який підтримує загальну корисність ландшафту протягом життя декількох поколінь і дозволяє зберегти баланс між природним, людським і технологічним капіталом» [12].

Розглядаючи проблему стійкості сільських територій, деякі автори справедливо, на нашу думку, пов'язують її вирішення з концепцією багатофункціональності сільського господарства. При цьому наголошується, що ця концепція базується на тому, що «сільське господарство не тільки виробляє продукти харчування і сировину, але й забезпечує продовольчу безпеку, а також сприяє збереженню і захисту навколишнього середовища, підтримку життя сільського населення за допомогою виробничої діяльності і забезпечує розвиток сільських територій. Ця концепція розглядає більш широкі зв'язки сільського господарства з економікою в цілому, відносини і компроміси сільськогосподарських та інших користувачів землі, а також взаємозалежність між сільськими і міськими районами» [13].

Нині проблемі «сталого сільського розвитку» за кордоном приділяється підвищена увага. Як відомо, ще в 1996 р. була прийнята Коркська декларація, в якій зазначено, що «сталий сільський розвиток має бути поставлено в порядок денний Європейського Союзу і стати фундаментальним принципом, який буде формувати всю сільську політику, як у найближчу, так і на далеку перспективу».

Велику увагу проблемі стійкості сільського розвитку приділяють також США, які виокремлюють цей напрям окремим рядком у бюджеті як стратегічну мету діяльності Мінсільгоспу держави. Однак, на відміну від Євросоюзу, США не підтримують ідею «багатофункціональності сільського господарства», хоча й фінансують сільський розвиток через аграрний бюджет. У США сільське господарство розглядається як важлива, але не єдина складова сільської економіки. Там вважається, що розвивати неефективну галузь заради території менш вигідно, ніж здійснювати цільове фінансування різних напрямів життя на цих територіях [14].

Деякі автори, визнаючи, що «стале сільське господарство може і повинне сприяти розвитку сільської місцевості, вважають, що в конкретних умовах нашої країни навряд чи доречно розраховувати на створення подібних систем господарювання». Вони стверджують, що «цілком реально розглядати проблематику розвитку сільської місцевості, а разом з нею і сільського господарства, в дещо іншій площині. У формуванні багатоукладної економіки збалансоване, багатофункціональне використання ресурсів сільської місцевості може сприяти її сталому розвитку» [15].

Ряд авторів вважають, що захист сільського господарства під виглядом збереження його багатофункціональності вимагає великих фінансових витрат. У цьому зв'язку стверджується (О. С. Лодова), що «більш дієвий і потенційно ефективний підхід до досягнення цілей концепції багатофункціональності полягає у використанні специфічних, адресних виплат, спрямованих на отримання багатофункціонального результату. Основною метою багатофункціонального розвитку сільської місцевості має бути раціональне використання ресурсів, створення сприятливих умов для інвестицій та привабливого проживання сільського населення» [16].

На наш погляд, проблему багатофункціональності сільських територій доцільно розглядати також у контексті розвитку процесів агропромислової інтеграції.

Цієї позиції дотримується, наприклад, д.е.н. Н. П. Кетова, яка виділяє чотири функції села, що воно виконує як поліфункціональна система: поселенська, виробничо-економічна, трудова, соціальна. Потрібно погодитися з автором, яка стверджує, що «перспективною задачею розвитку АПК правомірно вважати перехід від чисто економічних до інтегральних соціоцентричних пріоритетів. Їх розвиток можливий, якщо в основу відтворення покласти не просто отримання сільськогосподарської продукції, а й забезпечення цілісного відтворення життя.

Це передбачає визнання певних пріоритетів для вирішення цього завдання не тільки в агропромисловому комплексі, а й у сучасному селі в цілому, з урахуванням його розширених соціогосподарських, поселенських і трудових функцій» [17].

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що ми розглядаємо проблему стійкості та конкурентоспроможності у взаємозв'язку з проблемою економічної самостійності. Аналізуючи проблеми стійкості економіки регіонів, необхідно мати на увазі, що для різних територій існують і різні складові потенціалу стійкості та сталого розвитку. Нижче наведено авторські висновки щодо проблеми стійкості економіки, які мають безсумнівний науковий інтерес:

1. Стійкість – одна з фундаментальних властивостей матеріальних і нематеріальних систем – виконувати функції в умовах різноманітних, часто різноспрямованих екзогенних і ендегенних факторів, причин і обставин.

2. Стійкість проявляється одночасно як незмінність і як сталий розвиток, а в умовах кризи – як виживання і в подальшому поступальний рух в основних сферах життєдіяльності.

3. Стійкість є регульованою, вона має об'єктивні і суб'єктивні механізми, технології та алгоритми.

4. Стійкість властива різним об'єктам матеріальної і духовної сфер.

У ході проведеного дослідження розроблено класифікацію конкурентних переваг регіональних агропродовольчих систем за ознаками складності економічних і управлінських проблем. Автором пропонуються нові підходи до кількісного багатокритеріального оцінювання рівнів конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем, а також сільських територіальних і муніципальних утворень, що дозволяють розробляти відповідні моніторингові системи регіонального аналізу та управління регіональними агропродовольчими системами, їх конкурентоспроможністю з метою підвищення конкурентного потенціалу регіонального агропромислового комплексу і в цілому сільських регіонів.

Список використаної літератури

1. Глазьев С. Ю. Безопасность экономическая : политическая энциклопедия / С. Ю. Глазьев. – М. : Мысль, 1999. – Т. 1. – С. 113.
2. Афонцев С. А. Диссертационные проблемы концепции национальной экономической безопасности / С. А. Афонцев // Россия XXI (Москва). – 2001. – № 2. – С. 66.
3. Белов О. Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення [Електронний ресурс] / О. Ф. Белов. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/book/belov/6.html
4. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. М. Пендюра. – К., 2005. – 212 с.
5. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
6. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. А. Пастернак-Таранушенко ; за ред. проф. Б. Кравченка. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
7. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 / І. Г. Мішина. – Донецьк, 2007. – 235 с.
8. Мішина І. Г. Проблема формування теоретичних основ економічної безпеки суспільства / І. Г. Мішина // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. ; [голов. ред. О. О. Шубін]. – Вип. 16, т. 1. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2004. – 352 с.

9. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
10. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 р. // Правові системи НАУ. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>
11. Региональная экономика : учебник/ [под ред. В. И. Видяпина и М. В. Степанова]. – М. : ИНФРА-М, 2005. – С. 30–31.
12. Устойчивое сельское хозяйство и развитие сельских регионов [Электронный ресурс] : программа. – М. : МСОП, 2000. – Режим доступа : www.iucn.ru/agricult/index.htm.
13. Дорн Ю. Г. Концепция многофункциональности сельского хозяйства при вступлении России в ВТО / Ю. Г. Дорн // Агропродовольственная политика и вступление России в ВТО. – М., 2003. – С. 345.
14. Янбых Р. Г. Сельское развитие и ВТО: два фантома в России / Р. Г. Янбых // Агропродовольственная политика и вступление России в ВТО. – М., 2003. – С. 337–340.
15. Пащиорковский В. В. Устойчивое развитие сельской местности в условиях глобализации / В. В. Пащиорковский, Д. Дж. О. Брайн (США), С. К. Берген (США) // Агропродовольственная политика и вступление России в ВТО. – М., 2003. – С. 340–341.
16. Лодова О. С. Понятие многофункциональности и ее интерпретация в концепции развития сельской местности / О. С. Лодова // Агропродовольственная политика и вступление России в ВТО. – М., 2003. – С. 346–347.
17. Кетова Н. П. Необходимость учета многофункциональности агропромышленной сферы при вступлении России в ВТО / Н. П. Кетова // Агропродовольственная политика и вступление России в ВТО. – М., 2003. – С. 347.

References

1. Glazyev, S. Yu. (1999) Security economic: political encyclopaedia. Moscow: Mysl', vol. 1, p. 113.
2. Afontsev, S. A. (2001) Dissertation problems of the conception of national economic security. *Rossiya XXI* (Moscow), (2), p. 66.
3. Belov, O. F. Economic security of Ukraine: priorities and mechanisms of protection [Internet]. Available from: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html
4. Pendura, M. M. (2005) National security of Ukraine in the context of modern European geopolitical transformations: the thesis for a Candidate degree in Law after the speciality 12.00.01. Kyiv, 212 p.
5. Shlemko, V. T. and Bin'ko I. F. (1997) Economic security of Ukraine: the essence and directions of protection. Kyiv: NISD, 144 p.
6. Pasternak-Taranushenko, G. A. (2002) State economic security. The statics of protection process. Kyiv: Kondor, 302 p.
7. Mishina, I. G. (2007) Economic security in the conditions of market transformations: the thesis for a Candidate degree in Economics after the speciality 08.00.01. Donetsk, 235 p.
8. Mishina, I. G. (2004) The problem of the formation of theoretical foundations of society economic security. *Torgivlya i rynek Ukrainy*. Donetsk: DonDUET, vol. 16 (1) 352 p.
9. Vlas'uk, O. S. (2008) The theory and practice of economic security in the system of economy science. Kyiv, 48 p.
10. About the approval of methods of the calculation of economic security level of Ukraine: the Order of the Ministry of economy of Ukraine No 60 from 02.03.2007 [Internet]. Available from: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>
11. Regional economy (2005). In: V. I. Vidyapin and M. V. Stepanov (Eds). Moscow: INFRA-M, pp. 30–31.
12. Stable rural economy and the development of rural regions. Program. [Internet]. Available from: www.iucn.ru/agricult/index.htm.
13. Dorn, Yu. G. (2003) The conception of rural economy multifunctionality at Russia entering into WTO. Agroproductive policy and Russia entering into WTO. Moscow, p. 345.
14. Yanbykh, R. G. (2003) Rural development and WTO: two phantoms in Russia. Agroproductive policy and Russia entering into WTO. Moscow, pp. 337–340.
15. Patsiorkovskii, V. V., O'Brine, D. J. (USA) and Bergen, S. K. (USA) (2003) Stable development of countryside in the conditions of globalization. Agroproductive policy and Russia entering into WTO. Moscow, pp. 340–341.
16. Lodova, O. S. (2003) Multifunctionality notion and its interpretation in the concept of countryside development. Agroproductive policy and Russia entering into WTO. Moscow, pp. 346–347.
17. Ketova, N. P. (2003) The necessity of the accounting of agroproductive sphere multifunctionality at Russia entering into WTO. Agroproductive policy and Russia entering into WTO. Moscow, p. 347.

Відомості про автора

О. В. Яценко, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Черкаський державний технологічний університет.